

«ЖИВА БІБЛІОТЕКА» ЯК ФОРМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Калінін В. О.

*кандидат педагогічних наук,
професор кафедри методики викладання навчальних предметів
Комунальна установа «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
вул. Михайлівська, 15, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0001-8254-5482
vadimkalinin76@gmail.com*

Калініна Л. В.

*кандидат педагогічних наук,
професор кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Навчально-науковий інститут іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0002-4306-3488
vadimkalinin76@gmail.com*

Ключові слова:

*профорієнтаційна
робота, самовизначення,
старшокласники, старша
школа, «жива бібліотека».*

Статтю присвячено проблемі профорієнтаційної роботи учнів старшої школи в контексті вимог нових освітніх стратегій в Україні. Проаналізовано різні підходи до профорієнтаційної роботи зі старшокласниками та з'ясовано потребу змін в існуючих формах профорієнтації школярів, які не відповідають запитам учнів нового покоління. Зосереджено увагу на необхідності пошуку нових форм профорієнтаційної роботи, які б допомогли старшокласникам у професійному самовизначенні з урахуванням власних інтересів і нахилів, давали б можливість перевірити ступінь власної внутрішньої готовності до вибраної професії, уміння самостійно й усвідомлено застосовувати отримані знання і навички в майбутній професійній діяльності.

Автори пропонують «живу бібліотеку» як нову форму профорієнтаційної роботи в старших класах закладів середньої освіти. Проаналізовано існуючі дефініції поняття «жива бібліотека» та розкрито особливості її використання у профорієнтаційній роботі в школі.

Визначено переваги цієї форми профорієнтаційної роботи з учнями, які вибирають професії, що пов'язані зі знанням іноземної мови, та основні завдання, котрі реалізуються під час вільного профорієнтаційного спілкування «книг» та «читачів» у «живій бібліотеці». Описано досвід авторів у використанні такої форми роботи в ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка. Розглянуто можливі режими інтеракції «живих книг» та «читачів», зміст та тривалість інтерактивних майстерень тощо. Описано результати анкетування старшокласників по результатам знайомства з «живими книгами», їхні враження та пропозиції. Доведено доцільність та ефективність такої форми профорієнтаційної роботи, яка здатна підготувати учнів до життя у полікультурному та інформаційному світі, що швидко змінюється, до свідомого життєвого вибору майбутньої професії, самореалізації у трудовій діяльності.

Наголошено на важливості проведення подібної форми профорієнтації протягом усього навчального року з представленням нових професій зі знанням іноземної мови, які з'явилися у XXI ст. Підкреслено, що участь старшокласників у професійній комунікації, можливість самим отримувати інформацію з «перших вуст» мотивують випускників ЗСО не судити про професію, що їх цікавить, по чутках, а самостійно робити усвідомлений вибір.

“HUMAN LIBRARY” AS A FORM OF CAREER GUIDANCE IN HIGHER FORMS OF SECONDARY SCHOOL

Kalinin V. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Methods of Teaching Subjects
Municipal Institution “Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute”
of Zhytomyr Regional Council
Mykhailivska str., 15, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8254-5482
vadimkalinin76@gmail.com*

Kalinina L. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Intercultural Communication
and Foreign Language Education
Educational and Scientific Institute of Foreign Philology
of Ivan Franko Zhytomyr State University
Velyka Berdychivska str., 40, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4306-3488
vadimkalinin76@gmail.com*

Key words: *career guidance, self-determination, senior learners, higher forms, human library.*

The article in question touches upon the problem of senior learners' career guidance in context of the requirements of new educational strategies in Ukraine. On the basis of thorough analysis of different approaches to school learners' career guidance, the necessity of changes in its existing forms, which often do not correspond to the needs of new generation school children, is determined. An emphasis is placed on the need to search for innovative forms of senior learners' career guidance, which will help them to define their own professional preferences in accordance with personal interests and inclinations, to examine the inner level of readiness for their profession, the ability to use knowledge, habits and skills independently and creatively in their professional life.

The authors suggest “Human library” as a new form of senior learners' career guidance in higher forms of secondary school.

The existing definitions of this notion have been analysed and the peculiarities of its use in career guidance in higher forms of secondary school have been revealed.

The advantages of this form of career guidance for school leavers, who have chosen professions connected with the knowledge of foreign languages, are established. Aims and tasks of “Human library” as a means of learners' career guidance are highlighted. The possible modes of “Living books” and “readers” interaction, content and duration of interactive workshops are presented.

The article features the description of the authors' experience in organising and using such a form of career guidance in the Institute of Foreign Philology of the Zhytomyr State University named after Ivan Franko. The results of school learners' testing as a follow up of their participation in the work of "Human library" are presented. The school leavers' impressions and suggestions of their participation in the work of "Human library" are considered.

The expedience and effectiveness of this form of senior learners' career guidance, which can prepare learners for their independent life in a new polycultural information world, for the conscious selection of the future profession and self-realization is proved. The importance of its constant use during the school year is stressed.

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту» визначив мету загальної середньої освіти як «забезпечення всебічного розвитку дитини, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [1].

Згідно з Концепцією «Нова українська школа», розвиток дитини як особистості означає розвиток її нахилів, здібностей, талантів, способів мислення, цінностей, інших особистих якостей, які не лише допоможуть їй/йому у професійному самовизначенні, а й успішно соціалізуватися в непростих умовах сьогодення, бути готовим самостійно проводити професійну діяльність, приймати важливі рішення, мати здібності до інновацій та творчих пошуків [5]. Тобто Нова українська школа покликана сформулювати у випускників закладів середньої освіти (ЗСО) знання, вміння, навички та цінності, що дадуть їм змогу реалізуватися у професійному житті. Отже, одне з головних завдань, яке необхідно вирішити у старшій школі, – допомогти старшокласникам правильно зорієнтуватися у виборі професії з урахуванням їхніх інтересів і нахилів, дати можливість учням перевірити ступінь власної внутрішньої готовності до вибраної професії, вміння самостійно й усвідомлено застосовувати отримані знання і навички стосовно майбутньої професії.

Сказане диктує необхідність посилення профорієнтаційної роботи в школі, яка б привела учнів до адекватного вибору професії з урахуванням **соціально-економічних** змін в Україні, переходу до ринкових відносин, появи нових вимог до спеціальностей XXI ст.

Разом із тим практика показує, що визначення професійних уподобань старшокласників відбувається не лише під впливом економічних чинників, а й **психологічних** (властивості їхньої особистості, вплив оточення), **демографічних** (вік, стать, сімейний стан), **політично-правових**

(політична стабільність у країні, рівень життя, трудове законодавство) тощо. Тому старшокласники оцінюють навчальний процес із погляду того, що він їм дасть для їхнього майбутнього, через це навчально-професійна діяльність стає провідною у старшій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняної та зарубіжної педагогічної літератури показав, що проблеми, пов'язані з різноманітними боками профорієнтаційної роботи в школі, знайшли своє відображення в низці публікацій В. Г. Редька, О. А. Демчук, Н. А. Побірченко, Л. В. Сердюк, Е. Ф. Зеєр та ін. Низка вчених розглядає загальні проблеми профорієнтаційної роботи (В. Г. Редько, Е. Ф. Зеєр, А. М. Павлова, Н. А. Садовнікова), інші – питання орієнтації школярів у процесі шкільних навчальних предметів (Н. А. Тимошенко, Т. К. Полонська, І. П. Калюжна), накопичений досвід у розвитку професійного самовизначення старшокласників (Н. В. Розіна, Н. Степул, О. А. Комаровська та ін.).

Однак наш досвід роботи дає нам право погодитися з точкою зору вчених, що «профорієнтація учнів – це не лише повідомлення їм сукупності знань про різні професії, а й створення умов правильного вибору однієї з них і формування вмотивованих професійних намірів, в основі яких лежить усвідомлення власних психофізіологічних можливостей, виховання позитивного ставлення школярів до різних видів професійної діяльності» [6, ст. 162].

Тому існуюча традиційна система профорієнтаційних заходів, таких як професійна агітація, екскурсії на підприємства міста, виступи представників різних професій на класних годинах тощо, дещо застаріла та відстає від очікувань та запитів учнів нового покоління. Володіючи цифровою грамотністю, старшокласники мають можливість самі ознайомитися з професіями з різних доступних Інтернет-джерел.

Наші спостереження показали, що, знаючи про існування тої чи іншої професії, маючи певну інформацію про неї, старшокласники хочуть узнати з «перших вуст» про ті деталі, боки про-

фесії, що їх цікавить, які вони не змогли знайти власними силами самостійно. Сказане свідчить про необхідність використання такої форми профорієнтаційної роботи, яка б дала їм змогу задовольнити власні когнітивні потреби в живому спілкуванні з представниками вибраних професій. Із цією метою ми пропонуємо використовувати «живу бібліотеку», яка показала свою ефективність на практиці.

Метою статті є спроба показати можливості використання «живої бібліотеки» як форми профорієнтаційної роботи школярів у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток суспільства в XXI ст., входження України до світового економічного простору сприяли появі нових професій у всіх сферах життя, які прямо або опосередковано пов'язані зі знанням іноземних мов: секретар-референт, перекладач-синхроніст, менеджер у спільній компанії, бренд-менеджер, стюардеса (стюард) на міжнародних лініях, аудитор, робітник у міжнародних готелях, туристичних бюро, вебдизайнер, програміст, прикладний лінгвіст, а також гувернер, викладач іноземної мови для іноземців тощо. Таким чином, іноземна мова стає дисципліною підвищеної соціальної значущості, що відображено в ключових компетентностях Нової української школи [5].

Не таємниця, що часто джерелом знань про ту чи іншу професію зі знанням іноземної мови є знайомі, родичі, друзі. При цьому відомості про зміст тієї чи іншої професії, їх значимість часом доволі викривлені. Трапляються випадки, коли учні вступають до мовного ЗВО тому, що знати іноземні мови – це престижно, бо вважають, що «подолати» іноземну мову неважко, це не вимагає особливих зусиль, що знання іноземної мови – це базова вимога для роботи за кордоном.

Показати багатогранність таких професій, їх значущість для народного господарства України, затребуваність, умови та оплату праці, способи і шляхи отримання професії й самопідготовки можливо лише через співпрацю двох сторін – тих, хто знає все про свою професію, і тих, хто бажає оволодіти цією професією, і кожна з них вимагає певних програм самопідготовки.

Наш досвід показав, що подібне професійне просвітництво, головним принципом якого є зв'язок із життям, реальна необхідність у конкретних інтересах, може бути реалізоване за допомогою «живої бібліотеки».

На жаль, у педагогічній літературі немає єдиного наукового визначення поняття «жива бібліотека». Її трактують як «інструмент навчання» (М. А. Большакова), «соціальну гру» (Ю. А. Єфремова), «спосіб отримання інформації» (Т. В. Грудецька, В. В. Шейчук), «інноваційний метод пізнання світу» (С. Н. Казначеева),

«діалог – обмін відповідями» (Н. А. Тимошенко) тощо.

Виходячи з аналізу різних точок зору, можна стверджувати, що «жива бібліотека» являє собою певну форму спілкування між людьми в неформальній обстановці, у якій «книгами» виступають люди, а «читачами» книг – учні старшої школи, які стоять перед вибором майбутньої професії.

«Жива бібліотека» дає можливість «книгам» у захоплюючій формі розказати про переваги їхньої професії, показати її привабливість і значущість як індивідуально для кожної людини, так і для суспільства у цілому. «Читачі» отримують не лише потрібну їм інформацію з «перших вуст», а й відповіді на питання, які їх хвилюють, від першоджерел, що дає їм змогу сформулювати власну думку.

Таким чином, створений простір для вільного профорієнтаційного спілкування вирішує відразу декілька завдань, які ми умовно класифікували на три категорії:

- **Соціальні** – підготовка до майбутнього самостійного життя; здатності стати активним, корисним членом суспільства, готовим відповісти його викликам; вирішувати проблеми швидко й креативно.

- **Профорієнтаційні** – пізнати вибрану професію «зсередини»; впевнитися в правильності свого вибору чи навпаки; побачити себе у цій професії; визначитися в достатності наявних знань та наявності необхідних якостей і здібностей для неї.

- **Розвиваючі** – розвиток критичного і латерального мислення під час роздумів та обговорення плюсів і мінусів різних професій зі знанням іноземних мов і своєї придатності до однієї з них; почуття емпатії до «читачів», які розчаровуються і змінюють думку щодо вибору професії; інтересу та бажання дізнатися більше про ці професії.

У рамках професійного просвітництва, що передбачає повідомлення старшокласникам нових для них відомостей про різні професії, пов'язані зі знанням іноземної мови, кафедра міжкультурної комунікації та іншомовної освіти на базі наукового ліцею Навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка використовує «живу бібліотеку» як інноваційну форму нового профорієнтаційного інтерактивного проекту «Відкрита книга».

Перший діалог – обмін думками про вибір професії – відбувся на початку навчального року, коли старшокласники ще визначаються з майбутньою професією.

У ролі «живих книг» виступили колишні випускники ННІ іноземної філології, а нині успішна перекладачка Ганна Волошина, креативна вчителька

нового покоління Ганна Пилипчук, талановитий філолог, письменник Леонід Закалюжний. Робота такої бібліотеки була організована в інтерактивному ротаційному режимі у трьох групах, сесії по 30 хвилин, таким чином, «читачі» ознайомилися з трьома «книгами», представленими до «прочитання».

Захопливі розповіді «книг» про маловідомі боки їхніх професій викликали в «читачів» бурю емоцій та шквал запитань, що свідчило про їхню зацікавленість. Проведене нами анкетування учнів після використання «живої бібліотеки» показало, що всі учні на 100 % позитивно відгукуються про свій «читацький» досвід.

68 % старшокласників підтвердили свої наміри у виборі професії, 20 % ще стоять на роздоріжжі між двома професіями, і лише 12 % учнів ще не бачать свої подальші перспективи.

Безумовно, одного відвідування «живої бібліотеки» недостатньо для повного професійного самовизначення учнів, тому протягом навчального року старшокласники ще не раз повернуться в «бібліотеку», щоб «прочитати» про роботу вебдизайнерів, програмістів, гувернерів, учителів іноземної мови тощо в рамках проєкту «Відкрита книга».

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Викладене вище вселяє впевненість у те, що профорієнтаційна робота, у якій безпосередніми зацікавленими в отриманні нової інформації учасниками є самі старшокласники, дає хороший результат. Наш досвід показав,

що використання «живої бібліотеки» як форми профорієнтаційної роботи в старших класах є ефективним та доцільним. Вона мотивує випускників ЗСО не судити про професію за чутками, а самим отримувати цікаву інформацію і самостійно приймати усвідомлені рішення. Окрім того, спілкування з цікавими людьми, багатьма професіоналами тієї чи іншої сфери діяльності, пов'язаної зі знанням іноземної мови, впливає на розвиток інтелекту учнів, викликає бажання стати такими ж досвідченими і креативними у своїй майбутній професії.

Автори бачать **перспективи** проведеного дослідження в можливості використання «живої бібліотеки» у:

- розкритті різних боків професії зі знанням іноземної мови, наприклад «якими якостями та здібностями повинен володіти гід-перекладач, що працює з іноземними туристами»;
- поглибленні знань старшокласників у сфері іноземної мови в руслі однієї з професій, наприклад «Моделі вербальної і невербальної комунікативної поведінки робітників міжнародних готелів (стюардес міжнародних авіаліній тощо)».

Використання «живої бібліотеки» з метою вдосконалення мовленнєвої та лінгвосоціокультурної компетентностей старшокласників у руслі загальноосвітньої підготовки дасть їм змогу отримати більш повну картину своєї майбутньої професії та шляхи оволодіння нею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.01.2022).
2. Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Садовникова Н. О. Профорієнтація: теорія і практика : учебное пособие для высшей школы. Москва : Академический проект, 2008. 192 с.
3. Грудецька Т. В., Шейчук В. В. Жива бібліотека: творчість та інновації: метод. поради. Хмельницький, 2012. 19 с.
4. Ефремова Ю. А., Цыганова Ю. А., Ежов С. П. Живая библиотека: пространство для свободного общения и профориентации. URL: <https://uchitel.ru/stories/humanlibrary/> (дата звернення: 15.01.2022).
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.01.2022).
6. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай та ін.; за наук. ред. В. Г. Редька. Київ : Пед. думка, 2013. 360 с.
7. Побірченко Н. А. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності : дис. ... д-ра психол. наук; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2000. 456 с.
8. Сердюк Л. З. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. *Освіта регіону. Університет «Україна»*. 2011. № 1. С. 277–280.
9. Тимошенко Н. А. Професійне самовизначення старшокласників (за результатами дослідження). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 421–427.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy № 2145-VIII vid 05.09.2017 "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On education"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Data zvernennia: 15.01.2022).

2. Zeer, E. F., Pavlova, A. M., Sadovnykova, N. O. (2008) Proforyentolohyia: Teoryia y praktyka: ucheb. posobye dlia vysshei shkoly [Career Guidance: Theory and practice: textbook for higher education]. Moskva : Akademicheskyyi Proekt, Fond "Myr". P. 192.
3. Hrudetska, T. V., Sheichuk, V. V. (2012) Zhyva biblioteka: tvorchist ta innovatsii: metod. porady [Human Library: creativity and innovation: methodical advice] / Khmelnyts. OUNB im. M. Ostrovs'koho. Khmelnytskyi. P. 19.
4. Efremova, Y. A., Tsyhanova, Y. A., Ezhov, S. P. (2018) Zhyvaia biblioteka: prostranstvo dlia svobodnoho obshchennia i proforientatsyi [Human Library: Space for Free Communication and Career Guidance]. URL: <https://uchitel.ru/stories/humanlibrary/> (Data zvernennia: 15.01.2022).
5. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian school]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 09.01.2022).
6. Linhvodydaktychni zasady navchannia inozemnoi movy uchniv starshykh klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : navch.-metod. posib. [Linguodidactic principles of teaching a foreign language to senior students of secondary schools: a textbook] (2013) / Redko V. H., Polonska T. K., Basai N. P. [ta in.]; za nauk. red. V. H. Redka. Kyiv : Ped. dumka. P. 360.
7. Pobirchenko, N. A. (2000) Formuvannia osobystisnoi hotovnosti uchniv zahalnoosvitnoi shkoly do pidpriemnytskoi diialnosti : dys. ... d-ra psyhol. nauk; In-t pedahohiky i psyholohii prof. osvity [Formation of personal readiness of secondary school students for entrepreneurial activity]. APN Ukrainy. Kyiv. P. 456.
8. Serdiuk, L. Z. (2011) Psykholohichni osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia starshoklasnykiv [Psychological features of professional self-determination of high school students]. Osvita rehionu. Universytet "Ukraina". № 1. Kyiv. P. 277–280.
9. Tymoshenko, N. A. (2016) Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv (za rezultatamy doslidzhennia) [Professional self-determination of high school students (according to the results of the study)]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 16. P. 421–427.